

A Representation of the Concept of Family in the Iranian Cinema: A Case Study of Family-Genre Films from 2003 to 2021

Maryam Ebrahimibasabi¹ Faezeh Taghipoor^{2*} Mojtaba Shahnooshi³

1. PhD candidate in Communication Sciences, Faculty of Humanities Islamic Governance, Islamic Azad, University Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.
<https://orcid.org/0009-0001-0768-7621>
2. Associate Professor, Department of Communication Sciences and Business Management, Faculty of Humanities, Islamic Azad University of Isfahan (Khorasgan), Isfahan, Iran.
<https://orcid.org/0000/0003/2912/7358>
3. Associate Professor of Sociology management and Cultural planning Department -Islamic Azad University of Isfahan(khorasgan) Branch,Isfahan,Iran
<https://orcid.org/0000-0002-7913-1294>

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article History

Received:

December 28, 2024

Accepted:

March 16, 2025

Keywords:

Family, Iranian cinema, Family genre

Introduction: Divorce Family, as one of the most fundamental social institutions, has always been at the center of attention for social and cultural researchers. Social, economic, and cultural transformations throughout history have significantly altered the structure and functions of the family. In this context, films play an undeniable role in shaping the perspectives and cognitive and behavioral transformations of audiences, serving as an important factor in enlightening and numbing public opinion. Accordingly, this study aims to represent the elements and patterns dominating family portrayals in the films *Soulmate* (Hamnafas) by Mehdi Fakhimzadeh, *A Separation* by Asghar Farhadi from the period of revitalizing revolutionary discourse, and *African Violet* by Mona Zandi-Haghighi. In order to increase the validity of the samples, interviews were conducted with professors and directors in this field. **Methodology:** Given the qualitative nature of the study, content analysis was employed as the research method. Due to page limitations, the analysis focused on one film from three different periods: the Reform era, the period of revitalizing revolutionary discourse, and the era of moderation and hope, specifically covering the years 2003 to 2021. In this study, three films from the last twenty years following the revolution— *Soulmate* (Hamnafas) by Mehdi Fakhimzadeh, *A Separation* from the period of revitalizing revolutionary discourse, and *African Violet* by Mona Zandi-Haghighi— were examined. **Finding:** The results of the research indicated that themes such as reading newspapers, belief in God, effort to maintain family unity, commitment to family, having meals together at home, honesty, and supportive actions among family members were emphasized and highlighted in all three films. **Conclusion:** Despite temporal and discursive differences, the family is consistently portrayed in the studied films as a sacred institution and the central pillar of social life, embodying values such as religious faith, commitment, honesty, and mutual support. This reflects the emphasis of Iranian cinematic culture on the importance and resilience of the family in response to social changes.

Cite this article:

Ebrahimibasabi, M., Taghipoor, F., Shahnooshi, M.(2024). A Representation of the Concept of Family in the Iranian Cinema: A Case Study of Family-Genre Films from 2003 to 202. *Journal of Islamic-Iranian Family Studies* . 4(4), 1-18

**Corresponding
Author**

Faezeh Taghipoor

Address : Department of Communication Sciences and Business Management, Faculty of Humanities, Islamic Azad University of Isfahan (Khorasgan), Isfahan, Iran.

Email: f.taghipour58@iau.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Family, like other social institutions, has evolved over time due to economic, social, and political changes. In Iran, traditional family functions have shifted towards modern ones, though research is limited by scarce statistical data. Existing studies allow a general understanding of family systems and their characteristics. Identifying an ideal family model requires examining the cultural and artistic expressions of society, where cinema plays a key role. Initially considered as a source of entertainment, cinema has become a medium for conveying social messages and is now also recognized for its psychological influence on viewers.

Iranian cinema, by creating clichés about relationships and characters, has played a significant role in shaping public perceptions of family and familial relations, which calls for representation and analysis. As a popular and relatively inexpensive art form, cinema greatly influences public ideas on various issues, including family and its challenges. Family remains an important and relevant theme in filmmaking. Since the beginning of Iranian cinema, the portrayal of family has evolved over time, and understanding these changes is the primary goal of this research. So far, there has been no comprehensive study on the representation of family in Iranian cinema, making this research innovative. Its findings can guide filmmakers who aim to strengthen families and promote moral values. This study analyzes the dominant elements and patterns of family in the films *Soulmate* (Hamnafas) by Mehdi Fakhimzadeh, *A Separation* by Asghar Farhadi, and *African Violet* by Mona Zandi-Haghighi.

Methodology

This research is a qualitative study with practical aims and was conducted using content analysis. Initially, the films were viewed, and an inverse questionnaire was designed as the research tool. After collecting the data, coding, categorizing, and extracting information were carried out. In this study, the validity of the measuring tool (inverse questionnaire) was assessed with the help of professors and experts. Two methods were employed for data analysis: The study first conducts a context analysis of the social, cultural, political, and historical backgrounds of the periods when the films were made. Then, it performs a text analysis to identify the types, functions, geography, and characteristics of family within the Islamic revolutionary discourse, using Laclau and Mouffe's "event" theory and interaction theory's "action" at the narrative level. Due to

page limits, the analysis focuses on one film from each of three periods between 2003 and 2021: reform, revival of revolutionary discourse, and the era of moderation and hope. The films analyzed are *Soulmate* (Hamnafas) (Mehdi Fakhrizadeh), *A Separation* (Asghar Farhadi), and *African Violet* (Mona Zandi-Haghighi), aiming to explore changes in family representation post-revolution.

Results

- In all three films, cultural consumption remains consistent.
- In all three films, there is an emphasis on belief in God, with a stronger emphasis seen in *African Violet*.
- In all three films, the effort to maintain and commit to family is depicted as the most crucial aspect of family attitudes.
- In all three films, honesty is portrayed as an ethical value, more prominently in *A Separation*.
- Supportive actions among family members are observable, but more prominently in *Soulmate* (Hamnafas).
- In all three films, a middle-class family is featured as the central narrative, yet in *A Separation*, both families are focal points and positioned oppositely in the story.

Discussion and Conclusion

After examining the components of the desirable Islamic-Iranian model in family genre films from various periods, the study explored aspects of cultural consumption, the extent of music use and its type, leisure time measurement in family films, assessment of mental attitudes using specified indicators, attitudes of family members towards family, food consumption patterns and types, measurement of the prioritization of ethical values based on defined indicators, communication actions between family members, and economic classification of families in the selected films.

Limitations and suggestion

The research faced challenges due to the lack of clear components for analyzing the concept of family, limiting comprehensive analyses. It primarily focused on linguistic aspects, with a methodology developed in collaboration with guiding professors. Since the analyses could not cover all dimensions of family in post-revolution cinema, future studies are encouraged to enhance understanding using quantitative and qualitative methods and new analytical frameworks.

Acknowledgment

we would like to thank the esteemed professors who assisted us in writing this article. We are also grateful to the film critics, Dr. Moradi and Dr. Eskandari, who supported us throughout the process of writing the article.

Funding

The current research is extracted from a specialized doctoral dissertation and was carried out without financial support.

Ethics approval and consent to participate

Since this study employs a document analysis method and does not involve human subjects, ethics approval is not required.

Conflict of interests

According to the authors, this article has no conflict of interest.

بازنمایی مفهوم خانواده در سینمای ایران مطالعه موردی فیلم‌های دارای ژانر خانوادگی در

سال‌های ۱۳۸۲-۱۴۰۰

مریم ابراهیمی بسابی^۱، فائزه تقی پور^{۲*}، مجتبی شاهنوشی^۳

۱. دانشجوی دکتری علوم ارتباطات، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

<https://orcid.org/0009-0001-0768-7621>

۲. دانشیار گروه علوم ارتباطات و مدیریت کسب و کار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان

(خوراسگان)، اصفهان، ایران

<http://orcid.org/0000/0003/2912/7358>

۳. دانشیار جامعه شناسی، گروه مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

<https://orcid.org/0000-0002-7913-1294>

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	مقدمه: خانواده بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی، همواره کانون توجه پژوهشگران اجتماعی و فرهنگی قرار داشته است. تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در طول تاریخ، ساختار و کارکردهای خانواده را به طرز چشمگیری دستخوش تغییراتی کرده است و فیلم‌های سینمایی نقشی انکارناپذیر در شکل‌گیری دیدگاه‌ها و تحولات فکری و رفتاری مخاطبان دارند همچنین عامل مهمی در تنویر و تخدیر افکار عمومی. در همین راستا، هدف مطالعه حاضر بازنمایی عناصر و الگوهای مسلط بر خانواده در سه فیلم «همفلس» ساخته مهدی فخیم‌زاده، «جدایی نادر از سیمین» از دوره بازآفرینی گفتمان انقلابی، و «بنفشه آفریقایی» ساخته مونا زندگی حقیقی بوده است. به‌منظور افزایش اعتبار یافته‌ها، مصاحبه‌هایی نیز با اساتید و کارگردانان این حوزه انجام شد.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۸ دی ۱۴۰۳	روش: با توجه به ماهیت کیفی موضوع، از روش تحقیق «تحلیل محتوا» استفاده گردید. در این چارچوب، سه فیلم منتخب از سه دوره‌ی متفاوت - اصلاحات، بازآفرینی گفتمان انقلابی و تدبیر و امید (۱۳۸۲-۱۴۰۰) - که هر سه از آثار پس از انقلاب در بیست سال اخیر به شمار می‌آیند، مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها: یافته‌های این پژوهش نشان داد که مطالعه روزنامه، اعتقاد به خدا، تلاش برای حفظ خانواده و تعهد به خانواده و صرف غذا در خانه، صداقت و کنش حمایتگرانه بین اعضای خانواده، مفاهیم مورد توجه و تأکید هر سه فیلم بوده است. نتیجه‌گیری: علیرغم تفاوت‌های زمانی و گفتمانی، خانواده به عنوان نهادی مقدس و محور اصلی زندگی اجتماعی در فیلم‌های مورد مطالعه همواره با ارزش‌هایی همچون اعتقاد مذهبی، تعهد، صداقت و حمایت متقابل بازنمایی شده است، که بیانگر تأکید فرهنگ سینمای ایران بر اهمیت و پایداری خانواده در مواجهه با تحولات اجتماعی است.
واژه‌های کلیدی: خانواده، سینمای ایران، ژانر خانوادگی	

استناد:

ابراهیمی بسابی، مریم، تقی پور، فائزه، شاهنوشی، مجتبی. (۱۴۰۳). بازنمایی مفهوم خانواده در سینمای ایران مطالعه موردی فیلم‌های دارای ژانر خانوادگی در سال‌های ۱۳۸۲. فصلنامه مطالعات اسلامی ایرانی خانواده. ۴(۴). صص ۱-۱۸.

فائزه تقی پور

نشانی: گروه علوم ارتباطات و مدیریت کسب و کار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

ایمیل: f.taghipour58@iau.ac.ir

نویسنده مسئول:

مقدمه

خانواده نخستین بستری است که ذخیرهٔ واژگانی، اندوخته‌های فرهنگ و تمدن و ارزش‌های اخلاقی را به فرد انتقال می‌دهد. از همین رو خانواده محل اولیهٔ شکل‌گیری معنا محسوب می‌شود و در خط مقدم وقایع عظیم و تحولات فرهنگی قرار دارد (Poolae, 2024). خانواده به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی، همواره در کانون توجه پژوهشگران اجتماعی و فرهنگی قرار داشته است. تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در طول تاریخ، ساختار و کارکردهای خانواده را به طرز چشمگیری دستخوش تغییراتی کرده است. نهاد خانواده در تعیین سبک و ختمشی زندگی آینده، اخلاق، سلامت و عملکرد فرد در آینده نقش بزرگی بر عهده دارد (Zoghi et al., 2022). این تغییرات به ویژه با ظهور جوامع صنعتی و مدرن، ابعاد جدیدی به مفاهیم متعلق به خانواده افزوده است. خانواده در جامعه ما نیز از این تغییر و تحولات در امان نبوده و کارکردهای سنتی جای خود را به کارکردهای مدرن داده است. اما باید اذعان نمود که مطالعات خانواده در ایران به دلیل کمبود داده‌های آماری و اطلاعات دقیق، همواره با مشکل مواجه است. با این وجود با تکیه بر تحقیقات انجام شده می‌توان به طور خلاصه شمایی کلی از نظام حاکم بر زندگی خانوادگی در ایران ترسیم کرده و ویژگی‌هایی کلی از این نظام را استنباط نمود. در این میان نمای خانواده در سینما می‌تواند در موقعیت‌های گوناگون اجتماعی، سیاسی، فرهنگی محل اندیشه‌ها، تجربیات و مسائل نوظهور بشری باشد و یا موجب پیوند عمیق انسان با گذشته شود. فهم و شناسایی الگوی خانواده مطلوب و پیش زمینه گفتمانی آن مستلزم بازنمایی آثار فرهنگی و هنری جامعه است و در این راستا نمی‌توان نقش سینما را با توجه به جایگاهی که در جامعه کنونی ما دارد، منکر شد.

فیلم‌های سینمایی نقشی انکارناپذیر در شکل‌گیری دیدگاه‌ها و تحولات فکری و رفتاری مخاطبان دارند. همچنین عامل مهمی در تنویر و تخییر افکار عمومی هستند (Kabiri, 2023). سینمای ایران نیز که قدمتی حدود ۹۰ ساله دارد، با خلق کلیشه‌هایی از روابط، شخصیت‌ها و موقعیت‌ها، نقش مهمی در برساخت ذهنی انسان ایرانی نسبت به خانواده و روابط خانوادگی ایفا کرده است و ذهن جامعه ایرانی را نسبت به روابط خانوادگی شکل می‌دهد (Karevani et al., 2023) که نیاز به بازنمایی و تحلیل دارند. قطعاً سینما به عنوان ابزاری است توده‌ای و عامه پسند و نسبتاً ارزان و به عنوان یک هنر نقش مهمی در شکل دادن به افکار و ایده‌های مردم دربارهٔ موضوعات گوناگون دارد که این موضوعات طیف گوناگونی از ورزش، جنگ تا خانواده و مسایل آن را در بر می‌گیرد و همچنان نیز مفهوم خانواده موضوع مناسب و مهم برای تولید آثار سینمایی است. از این رو فهم و شناسایی الگوی خانواده مطلوب و پیش زمینه گفتمانی آن مستلزم بازنمایی نظریه پردازی‌های انجام شده از الگوی خانواده و کشف معانی آنهاست. "آلن بیرو" در فرهنگ علوم اجتماعی آورده است که الگو به معنای پدیده‌ای است که در یک گروه اجتماعی شکل می‌گیرد، الگوها، شیوه‌هایی از زندگی‌اند که از صور فرهنگی نشأت می‌گیرند.

رویکردهای مختلفی در رابطه با خانواده مطرح است. طبق رویکرد سیستمی که متأثر از الگوی کارگردگرایی پارسونز شکل گرفت، خانواده به عنوان نظامی در نظر گرفته می‌شود که ورودی، خروجی و فرایندهایی دارد و مهم‌ترین وظیفه و کارکرد خانواده، اجتماعی کردن اولیه افراد و آماده کردن آنان برای پذیرش قواعد زندگی اجتماعی است (Azad Aramaki,

(2018). سگالن، گیدنز و پارسونز معتقدند، با وقوع انقلاب صنعتی شکل خانواده تغییر یافت. خانواده تمام عملکردهای تولیدی، سیاسی و دینی خود را از دست داده و صرفاً به واحد سکونت و مصرف مبدل شد و تمام عملکردهای اقتصادی و آموزشی بین خانواده و دیگر نهادها تقسیم شد (Segalen, 2014). همچنین در نظریه کنش متقابل تأثیر و تاجر متقابل در جریان زمان و موقعیت‌های گوناگون مورد تأکید است. طبق این رویکرد، پیام‌ها از طریق فرایند مداوم گفتن و بازگفتن، تفسیر و بازتفسیر، توضیح دادن، خندیدن و انتقاد کردن پیوسته دگرگون می‌شوند. ما با به دست گرفتن این پیام‌ها و وارد کردن آن‌ها به زندگی روزمره، به‌طور مداوم در حال شکل‌دادن به مهارت‌ها و دانسته‌هایمان، آزمودن احساسات و سلیقه‌هایمان و گسترش افق تجربه‌هایمان هستیم (Giddens, 2018). از دیدگاه مطالعات فرهنگی مخاطبان به دلیل تفاوت در پنداشت‌ها، تجربیات، ساختارهای شناختی و عاطفی در مواجهه با یک پیام از توانایی‌های گوناگون در گزینش آگاهانه و درگیر شدن در تعاملات هرمنوتیکی و اتخاذ رویکردهای تفسیری برخوردارند. به همین دلیل استوارت هال مفهوم "رمزگذاری" را اشاره به فرایندی می‌داند که رسانه‌ها از طریق آن اطلاعات و ارتباطات را به صورت متن سازماندهی می‌کنند تا قرائت یا خوانشی را که ترجیح می‌دهند در تماشاگران ایجاد کنند. از سوی دیگر مفهوم رمزگشایی را اشاره به فرایندی می‌داند که مخاطبان به آنچه رسانه عرضه می‌کند، نسبت می‌دهند و بدین ترتیب معانی مسلط را به معارضة می‌کشند (Rojak, 2011). در این میان، الگوی خانواده از منظر اسلام به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کوشش‌های نظریه‌پردازی اجتماعی، الگوسازی‌ای مفهومی است که در قالب مجموعه‌ای از اعمال و هنجارهای اجتماعی ارائه می‌شود. این الگو با بهره‌گیری از مفاهیم گفتمان مربوط، می‌کوشد به جهان اجتماعی معنایی ویژه ببخشد و آن را متناسب با اصول و منطق درونی خود بازسازی کند (Erfanmanesh & Sadeghi Fasaee, 2016).

الگوی خانواده اسلامی-ایرانی بر تعادل میان مصالح خانواده و جامعه از یک سو و علایق و زندگی خصوصی اعضا از سوی دیگر تأکید دارد، مشروط بر آنکه منافع فردی با ارزش‌ها و الزامات اجتماعی اسلام در تضاد قرار نگیرد. در این چارچوب، فرد در خدمت ارزش‌های جمعی است و خودخواهی نباید به آن خلل وارد کند. پیوندهای خویشاوندی به افزایش سرمایه اجتماعی و حمایت عاطفی کمک می‌کند. این مدل تأکید خاصی بر ازدواج آسان دارد تا مسائل و آسیب‌های خانواده مثل سن بالای ازدواج، مهریه سنگین، سخت‌گیری در همسان‌همسری و روابط ناسالم کاهش یابد. همسان‌همسری باعث تقویت اعتماد اجتماعی در خانواده و جامعه می‌شود. حقوق و تکالیف زن و شوهر به صورت عادلانه و بر اساس دین تنظیم شده و حقوق زنان در زمینه مشارکت اجتماعی، اشتغال و تحصیلات محفوظ است؛ آن‌ها ملزم به انجام وظایف خانگی نیستند و زن و مرد به عنوان موجوداتی عقلانی و عاطفی که یکدیگر را تکمیل می‌کنند، دیده می‌شوند (Sadeghi Fasaee & Erfanmanesh, 2013).

الگوی اسلامی-ایرانی طی دو سال گذشته در غالب گفتمان "تمدن ایرانی-اسلامی" و همچنین سبک زندگی ایرانی-اسلامی از سوی مسئولین و محققین حوزه و دانشگاه معرفی شده است. در حقیقت خانواده ایرانی-اسلامی خانواده‌ای است که عناصر اجتماعی و فرهنگی تشکیل دهنده آن برآمده از ویژگی‌های مطلوب تاریخی خانواده ایرانی و همچنین آموزه‌های دین اسلام درباره خانواده است این الگو مدعی است که با عنایت به آموزه‌های دینی و توجه همزمان به مقتضیات خانواده در ابعاد اجتماعی و فرهنگی ایران، می‌توان به خانواده‌ای سالم و اخلاقی دست یافت و البته لازمه چنین شرایطی ایجاد سبک زندگی ایرانی-اسلامی در جامعه است. مروجین این الگو معتقدند می‌بایست ضمن مقابله با ابعاد تهدیدکننده هنجارها و ارزشهای موجود در گفتمانهای غربی از جمله فردگرایی، انسان محوری، اصالت سود، مادی گرایی، اصالت لذت و نظایر

آن به بازسازی سبک زندگی ایرانی-اسلامی اقدام کرد بر این مبنا ساختار کل جامعه اسلامی بر بنیاد خانواده است. خانواده از برجسته ترین وجوه واقعیت اجتماعی یک جامعه اسلامی است (Taghavi, 2017).

در خانواده سنتی ایرانی می‌توان از برخی تعالیم و آموزه‌های اسلام سراغ گرفت اما این به معنای یکی بودن آن با الگوی خانواده ایرانی-اسلامی نیست. به علاوه خانواده سنتی بیشتر بر پایه مولفه‌های فرهنگ ملی شکل یافته است و البته در کنار خود، برخی عناصر دینی را نیز لحاظ کرده است. الگوی خانواده ایرانی-اسلامی متعلق به گفتمان سبک زندگی ایرانی-اسلامی است که به دنبال سبک پیشرفت با مولفه‌های هویتی سازگار با جامعه ایرانی است. در این میان برخی بر این باورند که تحقق خانواده ایرانی-اسلامی راهی به سوی ایجاد تمدن ایرانی-اسلامی است. بر این اساس مولفه‌های حاکم بر الگوی مطلوب خانواده از منظر گفتمان انقلاب اسلامی به صورت جدول ۱، بیان می‌شود.

جدول ۱. الگوی مطلوب خانواده از منظر گفتمان انقلاب اسلامی

مفاهیم اساسی و کلیدی الگوی مطلوب اسلامی-ایرانی	مولفه الگو
هسته ای-شبکه خویشاوندی-واحد مهم اجتماعی	نوع خانواده
پیوند با جامعه، صله ارحام، تولید مثل، جامعه پذیری، کنترل اجتماعی، مراقبت و حمایت، تنظیم روابط جنسی، مشروعیت بخشی	کارکردهای خانواده
اصالت فردی و جمعی، مدیریت دخل خانه زنانه، کاربیر مردانه/ زنانه، اموربیر مردانه/ زنانه، رویکرد تناسب وظایف و حقوق، مکمل بودن مرد و زن، نقش‌های جنسیتی عاری از ارزش گذاری	تقسیم کار در خانه
دوطرفه با تاکید بر نقش راهبری مرد، عدالت جنسیتی و نه مساوات	توزیع قدرت
منطقی، عاطفی، بیرون و درون خانه	نگاه به مردان
منطقی، عاطفی، عقیف، مشارکت اجتماعی بیرونی، اولویت درون خانه	نگاه به زنان
مسئولیت پذیری، نیازمند حمایت والدین، حامی خانواده	نگاه به فرزندان
همسریابی همسرگزینی مشورتی، اوایل سنین جوانی، همسان همسری، درون همسری، فرایندی سهل و آسان	قواعد همسرگزینی
راه خروج از بن بست، نیازمند تفاهم و بازنگری، حق مردانه، حق مشروط زنانه	نگاه به طلاق
خانوادگی/فردی، ضرورت صله ارحام و گسترش روابط خانوادگی	اوقات فراغت اعضای خانواده

سینما به عنوان یک هنر عامه‌پسند و نسبتاً ارزان، نقش مهمی در شکل‌دهی افکار و ایده‌های مردم درباره موضوعات مختلف از جمله خانواده دارد. خانواده همچنان موضوعی مهم و مناسب برای تولید آثار سینمایی است، اما مطالعات کمی در این زمینه انجام شده است. برای نمونه، کیوانی و همکاران (۱۴۰۲) با مطالعه سریال «میکائیل» به این نتیجه رسیدند که بازنمایی واحدی از خانواده ایرانی وجود ندارد و تنوع گونه‌های خانواده به همراه تقابل‌های گفتمانی مختلف در سریال‌ها دیده می‌شود. این آثار تلاش می‌کنند گفتمان و نوع خانواده مورد نظر خود را برتری بخشند (Karevani et al., 2023). آقابابایی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان تحلیل روایت چگونگی بازنمایی خانواده در سینمای بعد از انقلاب اسلامی ایران با نظریه گفتمان لاکلا و موفه و نظریه کنش متقابل به عنوان چارچوب مفهومی برای شناسایی ابعاد گفتمانی مورد استفاده قرار داده و به این نتیجه رسیدند که در فیلمهای دهه ۱۳۶۰ کنشهای حمایت گرایانه و کنشهای پرخاشگرایانه از کنش متقابل بین اعضا نمود بیشتری دارد (Aqababae & Khademolfogharaei, 2016) او در مطالعه خود با عنوان بازنمایی خانواده در سینمای ایران به روش نشانه شناسی با محوریت خانواده، فیلم‌های این دوره‌ها را انتخاب کرده است.

محقق نشان داده است که خانواده‌هایی هستند که از نظر گروه مسلط خانواده‌های بهنجاری به شمار نمی‌آیند و دچار کلیشه سازی می‌شوند و همچنان در خدمت به نظام بازنمایی باقی می‌مانند. رومانو (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای تحت عنوان «آموزش خانواده و مصرف سینما در دهه ۵۰ بین شمال و جنوب ایتالیا» پژوهشی انجام داد در این مطالعه مشخص شد که سینما وارد عادت‌های زندگی خانواده‌های ایتالیایی ها شده است و چشم خود را به افق‌های بی سابقه آموزشی باز کرد (Romano, 2017).

با توجه به آنچه گفته شد و در نظر داشتن این مهم که در سینمای ایران، خانواده به عنوان انعکاسی از جامعه و فرهنگ معاصر، حضور پررنگی دارد و آثار سینمایی به تحلیل روابط خانوادگی و چالش‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخته‌اند. این سینما به نوعی بستر مناسبی برای بررسی تحولات نهاد خانواده فراهم می‌آورد و نمایانگر دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه ایرانی است، این مطالعه می‌کوشد به فهم بهتر مسائلی که خانواده در جامعه امروزی با آن‌ها مواجه است کمک کند و در نهایت، جایگاه و کارکرد خانواده را به عنوان یک نهاد کلیدی در بستر فرهنگی و اجتماعی مورد تحلیل قرار دهد. به نظر می‌رسد، این پژوهش می‌تواند راهنمای فیلم‌سازی باشد که در جهت تحکیم خانواده و ساخت انسان اخلاقی تلاش می‌کنند و همچنین می‌تواند در جهت ارتقاء سینما در مسیر تکامل سینمای آموزنده مفید واقع شود. در این راستا سوال اصلی تحقیق این است که مفهوم خانواده در فیلم‌های «همنفس»، جدایی نادر از سیمین» و «بنفشه آفریقایی» چگونه بازنمایی شده است؟

سوال‌های اصلی تحقیق عبارتند از:

- چه رخدادهایی در مورد خانواده در فیلم‌های مورد بررسی بازنمایی می‌شوند؟
- چه کنش‌هایی در مورد خانواده در فیلم‌های مورد بررسی بازنمایی می‌شوند؟

روش‌شناسی

پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی با رویکرد کاربردی است و با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شد. به این صورت که ابتدا فیلم مورد مشاهده قرار گرفت. سپس، پرسشنامه معکوس به عنوان ابزار تحقیق، طراحی گردید. پس از گردآوری داده‌ها کدگذاری و مقوله بندی و استخراج اطلاعات انجام گردید. در این تحقیق، روایی ابزار اندازه‌گیری (پرسشنامه معکوس) مورد تأیید اساتید و کارشناسان قرار گرفت. در این مطالعه از دو روش برای تحلیل داده‌ها استفاده گردیده است.

۱. مرحله تحلیل زمینه یا بررسی زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی دورانی که فیلمها در این دوران ساخته شده اند.

۲. مرحله تحلیل متن یا استخراج گونه، کارکرد، جغرافیا و عناصر و ویژگی‌هایی که پیرامون خانواده وجود داشته است.

تحلیل زمینه یا بررسی‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی به عنوان یکی از مراحل کلیدی در نقد فیلم به شمار می‌رود. این مرحله به طور خاص به بررسی شرایط و زمینه‌هایی می‌پردازد که فیلم‌ها در آن تولید شده‌اند. رویکرد این تحلیل معمولاً بر مبنای روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای شکل می‌گیرد، به این معنا که محققان با استفاده از منابع مکتوب، مقالات، کتب و مستندات موجود به شناسایی و بررسی زمینه‌های مختلف می‌پردازند.

زمینه‌های اجتماعی: شامل ساختارهای اجتماعی، نهادهای خانوادگی و رفتارهای فردی و جمعی است. تغییر نقش‌های جنسیتی در جامعه ایران پس از انقلاب اسلامی از موضوعات مهم در این زمینه است.

زمینه‌های فرهنگی: به نهادها، باورها، سنت‌ها و ارزش‌هایی می‌پردازد که بر تولیدات فرهنگی، نظیر فیلم، تأثیر می‌گذارند و نحوه بازنمایی فرهنگ ایرانی در سینما را بررسی می‌کند.

زمینه‌های سیاسی: شامل اواخر رژیم پهلوی، انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی می‌شود. فیلم‌ها می‌توانند آینه‌ای از واقعیت‌های سیاسی و ایدئولوژیک زمان خود باشند.

زمینه‌های تاریخی: به تاریخ‌نگاری تغییرات عمده و مناسبت‌های کلیدی در تاریخ کشور اشاره دارد، که بر فیلم‌ها و تطور سینما در ایران تأثیرگذار است.

این زمینه‌ها به تحلیل دقیق‌تر فیلم‌ها و فهم تغییرات فرهنگی و اجتماعی در جامعه کمک می‌کنند. در این پژوهش، تحلیل فیلم‌ها بر اساس دو محور انجام شد: «رخداد» (با تکیه بر نظریه لاکلا و موفه) و «کنش» (بر اساس نظریه کنش متقابل) در سطح داستان مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به محدودیت تعداد صفحات مقاله تحلیل یک فیلم از دوره‌های سه گانه پس از انقلاب در بیست سال اخیر - در سه دوره اصلاحات، دوره بازآفرینی گفتمان انقلابی و دوره تدبیر و امید یعنی سال ۱۳۸۲ - ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفتند تا بتوان تغییرات بازنمایی خانواده در دوره‌های مختلف را درک نمود. فیلم‌ها عبارتند از: همنفس ساخته مهدی فخیم زاده و فیلم جدایی نادر از سیمین از دوره بازآفرینی گفتمان انقلابی، بنفشه آفریقایی ساخته مونا زندی حقیقی.

یافته‌ها

پس از دیدن تمامی فیلم‌ها، سعی گردید فیلم‌هایی که بیشترین ارتباط را با چارچوب نظری تحقیق داشتند، پس از مصاحبه با تعدادی از کارشناسان حوزه سینما انتخاب شوند. در نهایت با توجه به محدودیت‌های پژوهش کیفی و همچنین عطف توجه به روش نمونه‌گیری نظری فیلم‌های انتخاب شده به شرح ذیل است.

➤ اولین فیلم مورد بررسی «همنفس» ساخته مهدی فخیم زاده در سال ۱۳۸۲ است که به دوره اصلاحات مربوط می‌شود. در این فیلم؛ بهروز، مردی با سابقه بیماری روانی، با شیرین که از همسرش جدا شده و دو فرزند دارد، آشنا می‌شود و تصمیم به ازدواج می‌گیرند. برادر بهروز با انتشار اطلاعیه‌ای در روزنامه، راز او را فاش می‌کند و مشکلاتی برای آنها ایجاد می‌شود. همسر سابق شیرین و همسایه‌ها نیز برای آنها مزاحمت ایجاد می‌کنند. شیرین از کار اخراج می‌شود و تعادل روانی‌اش به هم می‌ریزد. پس از تصادف، بهروز او را در بیمارستان روانی بستری می‌کند. در نهایت، دادگاه حضانت بچه‌ها را به همسر سابق شیرین می‌دهد و بهروز نیز به آسایشگاه می‌رود. دکتر معتمدی، رئیس بیمارستان، به آنها کمک می‌کند و به زندگی امیدوارشان می‌کند. در پایان، به نظر می‌رسد که بهروز و شیرین با بچه‌ها فرار کرده‌اند، اما این فقط یک روایت و آنها در بیمارستان می‌مانند. جدول ۲ تحلیل محتوای فیلم "همنفس" با توجه به مولفه‌های چارچوب نظری (از مفاهیم اساسی و کلیدی الگوی مطلوب اسلامی - ایران) را نشان می‌دهد.

^۱ جمال امید (مدرس دانشگاه، فیلم نامه نویس، روزنامه نگار، منتقد و نویسنده کتاب سه جلدی تاریخ سینمای ایران)، احمد الستی (دانشیار دانشگاه تهران، دکتر امیر امیری (مدرس دانشگاه، فیلمنامه نویس و کارگردان، دکتر علی اسکندری (استادیار دانشگاه پیام نور رشته مدیریت رسانه)

شایان ذکر است دلیل خالی بودن برخی از آیتم‌ها یا مولفه‌های جدول‌ها به این علت است که در خصوص آیتیم یا مولفه مورد نظر نمونه‌ای در فیلم مشاهده نشده است.

جدول ۲. تحلیل محتوای فیلم «هم نفس»

مولفه‌ها	محورهای کلی مورد تأکید	نمونه‌ها
نوع خانواده	هسته‌ای-شبکه خویشاوندی	زن و شوهر و بچه‌ها با هم زندگی می‌کنند
کارکردهای خانواده	پیوند با جامعه-مراقبت و حمایت-مشروعیت بخشی	خرید می‌روند با همسایه‌ها سعی می‌کنند ارتباط خوبی داشته باشند. با هم به گردش می‌روند از هم حمایت می‌کنند در زمان بیماری به هم کمک می‌کنند
تقسیم کار در خانه	مکمل بودن زن و مرد-نقش‌های جنستی عاری از ارزش گذاری	به توافق می‌رسند مرد داخل منزل کار کند و زن بیرون از منزل کار کند
توزیع قدرت	قدرت به صورت مساوی تقسیم می‌شود	هیچ کس به دیگری زور نمی‌گوید
نگاه به مردان	منطقی/عاطفی (مهربان-دلسوز-مسئولیت پذیری- حامی-مقاوم-محکم و منطقی)	مرد: حرف زن هرچی من گفتم زن:
نگاه به زنان	منطقی/عاطفی-مشارکت اجتماعی-عقید (سختکوش-مهربان-متعهد به خانواده-زحمتمکش)	زن در آژانس کار می‌کند و برای گرفتن حق با مدیر آژانس دعوا می‌کند.
نگاه به فرزندان	نیاز به حمایت والدین	بچه‌ها را به مدرسه می‌برند و پرستاری می‌کنند
قواعد همسرگزینی	همسان همسری	به سادگی از زن می‌خواهد که با هم زندگی کنند
نگاه به طلاق	-	-
اوقات فراغت اعضای خانواده	با خانواده	رفتن به پارک با خانواده

تحلیل محتوای فیلم هم‌نفس (با توجه به جدول بالا): در فیلم «هم نفس»، خانواده هسته‌ای به عنوان ساختار اصلی خانواده معرفی می‌شود که والدین و فرزندان را در بر می‌گیرد. این نوع خانواده نمایانگر استحکام و انسجام در روابط و تعاملات نزدیک عاطفی بین اعضای آن است. خانواده نه تنها منبع حمایت و پشتیبانی عاطفی است، بلکه پیوند دهنده‌ای میان اعضای خانواده و جامعه به شمار می‌آید. فعالیت‌های مشترک و حمایت متقابل، روابط محبت‌آمیز و عاطفی را تقویت می‌کند. تقسیم کار در خانه به طور عادلانه بین زن و مرد انجام می‌شود و توزیع قدرت نیز نشان‌دهنده احترام و همکاری بین اعضای خانواده است. مردان در فیلم بین منطق و احساس توازن برقرار کرده و ویژگی‌های مهربانی و دلسوزی را بروز می‌دهند، در حالی که زنان به عنوان شخصیت‌های مستقل و متعهد به خانواده، در حفظ هویت خانوادگی نقش دارند. نسبت به فرزندان، تأکید بر لزوم حمایت والدین و توجه به نیازهای عاطفی و مالی آن‌ها وجود دارد. قواعد همسرگزینی به همسانی اجتماعی و فرهنگی تأکید می‌کند و نگاه به طلاق بیشتر بر روی روابط مثبت تمرکز دارد. اوقات فراغت اعضای خانواده بر فعالیت‌های مشترک و ایجاد پیوندهای عاطفی تأکید می‌کند. به طور کلی، فیلم هم‌نفس تصویری مثبت از ساختار خانواده و روابط درون خانوادگی ارائه می‌دهد و به ابعاد اجتماعی و فرهنگی خانواده‌ها در جامعه ایرانی می‌پردازد.

➤ فیلم دوم مورد بررسی فیلم «جدایی نادر از سیمین» ساخته اصغر فرهادی است که در دوره دوم بیست سال اخیر یعنی دوره بازسازی گفتمان در سال ۱۳۸۹، ساخته شد. در این فیلم، سیمین می‌خواهد همراه همسرش نادر و دخترشان ترمه از ایران برود، اما نادر نمی‌خواهد پدرش را که آلزایمر دارد، تنها بگذارد. این اختلاف باعث می‌شود

سیمین درخواست طلاق کند، اما دادگاه حضانت فرزند را به او نمی‌دهد و او به خانه پدرش برمی‌گردد. نادر برای مراقبت از پدرش، راضیه را استخدام می‌کند. یک روز نادر پدرش را در حالی که دستش بسته و روی زمین افتاده می‌بیند وقتی راضیه برمی‌گردد، دعوی شدیدی رخ می‌دهد که زندگی نادر را زیر و رو می‌کند. راضیه به دلیل مرگ جنینش نادر را مقصر می‌داند و از او شکایت می‌کند. جدول ۳، تحلیل محتوای فیلم جدایی نادر از سیمین با توجه به مولفه‌های چارچوب نظری (از مفاهیم اساسی و کلیدی الگوی مطلوب اسلامی – ایران) را نشان می‌دهد.

جدول ۳، تحلیل محتوای فیلم جدایی نادر از سیمین

مؤلفه‌ها	محورهای کلی مورد تاکید	نمونه‌ها
نوع خانواده	هستهای و سستی- شبکه خویشاوندی	زن و مرد به همراه دخترشان و پدربزرگ با هم زندگی می‌کنند
کارکردهای خانواده	جامعه‌پذیری، کنترل اجتماعی، حمایت و مراقبت، مشروعیت بخشی	حمایت از پدر پیر، رفتار مرد خانواده با پرستار پدر شکایت از پرستار
تقسیم کار در خانه	کارهای خانه با توجه به شرایط توسط زن و مرد با هم انجام می‌شود	وقتی زن قهر کرده و رفته است کارهای خانه و منزل توسط مرد انجام می‌شد
توزیع قدرت	زن و مرد به صورت مساوی	مرد قدرت دارد اما در حد خود و زن نمی‌تواند مرد را راضی به مهاجرت کند اما تصمیم می‌گیرد خودش به تنهایی برود. پس زن هم در حد خود قدرت دارد
نگاه به مردان	منطقی و عاطفی و عصبی	مرد خانواده منطقی است و قدرت انتخاب همسرش را نمی‌گیرد اما عاطفی است که نمی‌تواند پدر پیرش را رها کند مرد دیگر عصبی است و شرایط اقتصادی وی را عصبی کرده است
نگاه به زنان	کاملاً منطقی و مسئولیت‌پذیر	زن: او آرزایمر دارد و تو را نمی‌شناسد رهايش كن و با هم مهاجرت كنيم. زن: من كاملاً حواسم به پدر شما بود حتی دستانش را بستم که از روی تخت نیفتد.
نگاه به فرزندان	نیازمند حمایت از والدین هستند	دختر خانواده دوست دارد در کنار پدر و مادر باشد. خانواده دوست دارد دختر خودش تصمیم بگیرد و او را مجبور نمی‌کنند
قواعد همسرگزینی		
نگاه به طلاق	نیازمند تفاهم	با تفاهم و کاملاً منطقی و آرام از هم جدا می‌شوند
اوقات فراغت		
اعضای خانواده		

تحلیل محتوای فیلم جدایی نادر از سیمین (با توجه به جدول بالا): فیلم جدایی نادر از سیمین به تصویر کشیدن نوعی خانواده ترکیبی می‌پردازد که شامل اعضای اصلی خانواده (زن و مرد) و همچنین نسل‌های قبلی (پدربزرگ) در یک فضای مشترک است. این نوع خانواده ارزش‌های سستی و اهمیت خویشاوندی را در ساختار اجتماعی نشان می‌دهد و پیوندهای عاطفی مستحکم بین اعضای خانواده را به تصویر می‌کشد.

در فیلم، خانواده به عنوان یک واحد اجتماعی با کارکردهای مراقبتی و عاطفی برجسته می‌شود. تعامل مرد با پرستار نشان‌دهنده نگرانی او برای سلامت اعضای خانواده است. در زمینه تقسیم کار، مرد در غیاب زن مسئولیت‌ها را بر عهده می‌گیرد که به نوعی برابری نقش‌ها را منعکس می‌کند. توزیع قدرت در خانواده پیچیده و وابسته به نیازهای فردی است. مردان در فیلم، عاطفی و منطقی به تصویر کشیده می‌شوند و در عین حال به تعهدات خود نسبت به خانواده اهمیت می‌دهند.

زنان نیز به عنوان شخصیت‌های قوی و منطقی، مسئولیت‌های عاطفی را به دوش می‌کشند و تأمین حمایت برای اعضای خانواده را بر عهده دارند. همچنین، توجه به آزادی تصمیم‌گیری فرزندان و نیاز به حمایت والدین نیز بارز است. در مورد طلاق، یک رویکرد بالغ و منطقی به پایان روابط نمایش داده می‌شود. فیلم به فعالیت‌های مشترک و پیوندهای عاطفی میان اعضای خانواده می‌پردازد و به‌طور کلی تصویرگر واقعیت‌های انسانی و چالش‌های خانوادگی است. این اثر به درک عمیق‌تری از دنیای اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کند.

فیلم سوم مورد بررسی فیلم «بنفشه آفریقایی» ساخته مونا زندی حقیقی (۱۳۹۹) است که به دوره‌ی اخیر یعنی دوره تدبیر و امید مربوط می‌شود. در این فیلم شوکو، زنی میانسال، متوجه می‌شود که فرزندان همسر سابقش، فریدون، او را به خانه سالمندان سپرده‌اند. او و همسر دومش، رضا، تصمیم می‌گیرند از فریدون نگهداری کنند، آن هم در خانه خودشان. در این حین رابطه شوکو و فریدون به طرز قابل توجهی تغییر می‌کند. این موقعیت جدید بر زندگی روزمره شوکو و رضا تأثیر می‌گذارد و تغییرات ناخواسته‌ای برای هر سه نفر آنها به همراه دارد. جدول ۴، تحلیل محتوای فیلم بنفشه آفریقایی با توجه به مولفه‌های چارچوب نظری (از مفاهیم اساسی و کلیدی الگوی مطلوب اسلامی - ایران)، نشان می‌دهد.

جدول ۴، تحلیل محتوای فیلم بنفشه آفریقایی

مؤلفه‌ها	محورهای کلی مورد تأکید	نمونه‌ها
نوع خانواده	هسته ای-واحد مهم اجتماعی	زن و شوهر باهم زندگی می‌کنند
کارکردهای خانواده	پیوند با جامعه-کنترل اجتماعی-مشروعیت بخشی-مراقبت و حمایت-	مادر از بچه‌ها می‌خواهد که به او سر بزنند- سعی در حمایت فرزندان و همچنین حمایت از زن خود دارد
تقسیم کار در خانه	مدیریت داخل خانه به عهده زن است. اصالت فردی و جمعی- رویکرد تناسب و وظایف و حقوق	زن هم در خانه مدیر است هم در کارهای بیرون از خانه مدیریت دارد
توزیع قدرت	دو طرفه باتأکید بر نقش راهبری مرد	هر دو قدرتمند هستند اما زن بدون کسب مجوز از مرد کاری نمی‌کند
نگاه به مردان	منطقی-عاطفی (قدرتمند و کارآمد-فداکار و باگذشت و منطقی و گاهی حساس)	مرد برای رضایت زن حتی حاضر می‌شود از شوهر سابق نگهداری کند. اما گاهی به محبت زن نسبت به همسر سابقش حسودی می‌کند و غیر منطقی می‌شود
نگاه به زنان	منطقی-عاطفی-مشارکت اجتماعی بیرونی (فداکار و با گذشت - قدرتمند و مدیر و مهربان)	زن فداکار و باگذشت بامدیریت و تدبیری که دارد سعی می‌کند تعادل را در بین همسر کنونی و سابقش برقرار کند و همسر فعلیش را دلخوش نماید
نگاه به فرزندان	بی انصاف و غیر منطقی	تحت تأثیر دروغ‌هایی که از طرف پدرشان شنیده اند حاضر به دیدن مادر نیستند حتی سالهاست که مادرشان را ندیده اند
قواعد همسرگزینی	فرایندی سهل و آسان - اوایل سنین جوانی -	زن و مرد به راحتی با دیدن چهره همدیگر عاشق می‌شوند
نگاه به طلاق	نیاز به تفاهم - راه خروج از بن بست -حق مردانه	وقتی به بن بست می‌رسند طلاق می‌گیرند
اوقات فراغت اعضای خانواده	خانوادگی	در کنار یکدیگر بازی‌های خانگی می‌کنند

تحلیل محتوای فیلم بنفشه آفریقایی (با توجه به جدول بالا): در فیلم بنفشه آفریقایی، نوع خانواده به‌صورت هسته‌ای معرفی می‌شود که به عنوان واحد اجتماعی مهمی شناخته می‌شود. این خانواده، متشکل از زن و شوهر است که در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند و به عنوان واحد اصلی اجتماعی، تأثیرات مثبت و منفی بر رفتارها و روابط اعضای خود می‌گذارد. کارکردهای خانواده در این فیلم شامل پیوند با جامعه و کنترل اجتماعی است. خانواده نقشی کلیدی در ارتباط اعضا با اجتماع دارد و احساس مسئولیت را در آن‌ها ایجاد می‌کند و مشروعیت بخشی به رفتارها را تسهیل می‌نماید.

در این اثر، مادر با تلاش برای مدیریت و حمایت از فرزندان خود، به دنبال تقویت پیوندهاست و سعی می‌کند آنان را به بازدید از خود ترغیب کند. در تقسیم کار در خانه، مسئولیت مدیریت به‌طور عمده بر عهده زن است. در حالی که او در خانه

به کار مشغول است، در کارهای بیرون از منزل نیز فعال و توانمند به نظر می‌رسد. این وضعیت نمایانگر تنوع نقش‌های زن در جامعه مدرن است.

توزیع قدرت در این خانواده به گونه‌ای است که هرچند زنان و مردان به طور مساوی قدرت دارند، اما زن برای انجام کارهای خود نیازمند کسب اجازه از مرد است. این نابرابری به ویژه در تصمیم‌گیری‌ها، نشانه‌ای از برخی محافل سنتی و نگاهی متفاوت به نقش‌های جنسیتی است.

تصویری که از مردان در این فیلم ارائه شده، ترکیبی از عواطف و منطق است. مرد به عنوان شخصی فداکار و منطقی معرفی می‌شود که برای رضایت همسرش حتی از نگهداری شوهر سابق او دریغ نمی‌کند. با این حال، حسادت و عدم منطق نیز در رفتارهای او به وضوح موجود است. در مورد زنان، فیلم به تصویر زنی قدرتمند و فداکار می‌پردازد که علاوه بر فداکاری و گذشت، مدیریتی قوی دارد و در تلاش است تا تعادل عاطفی بین همسر فعلی و سابقش را حفظ کند. او سعی می‌کند روابط را به خوبی مدیریت کند و از نظر عاطفی به دیگران حمایت کند.

نگاه به فرزندان در این فیلم، غیرمنطقی و بی‌انصافی است. فرزندان تحت تأثیر دروغ‌ها و داستان‌هایی هستند که از پدر خود شنیده‌اند و همین امر باعث بی‌اعتنایی آنان نسبت به مادر شده است، حتی با وجود عدم دیدار سال‌ها. این نکته به تضعیف روابط عاطفی و عدم فهم صحیح بین اعضای خانواده اشاره دارد.

در زمینه همسرگزینی، سادگی این فرآیند در فیلم، بازتاب‌دهنده رویکردی سنتی و ساده‌انگارانه به انتخاب همسر است که عشق و محبت با دیدن یکدیگر در سنین جوانی آغاز می‌شود. همچنین، طلاق به عنوان گزینه‌ای برای خروج از بن‌بست‌های ارتباطی مطرح شده است و نشان‌دهنده این است که در شرایط سخت، عدم تفاهم بین زوجین می‌تواند منجر به جدایی شود.

اوقات فراغت اعضای خانواده در فیلم، شامل انجام بازی‌های خانگی و فعالیت‌های مشترکی است که اهمیت زمان صرف شده در کنار یکدیگر را به عنوان خانواده نشان می‌دهد. در نهایت می‌توان گفت که «بنفشه آفریقایی» به خوبی ابعاد مختلف خانواده و روابط انسانی را به تصویر می‌کشد. روابط پیچیده و گاه تناقض‌آمیز بین زنان و مردان، چالش‌ها و فرصتی که در خانواده‌های هسته‌ای وجود دارد و تصویری واقع‌گرایانه از تعاملات اجتماعی، نکات کلیدی این تحلیل را شکل می‌دهند.

نکته‌ای که قابل توجه است، نوعی عقب‌گرد به سنت‌های پیشین است که در آن قدرت تصمیم‌گیری عمدتاً در دست مرد قرار دارد و زنان حق انتخاب چندانی در مسیر زندگی خود ندارند. در مقایسه با فیلم جدایی نادر از سیمین، در «بنفشه آفریقایی» هیچ نشانه‌ای از برابری یا حق انتخاب و استقلال برای زنان وجود ندارد و این موضوع نمایانگر نگاهی سنتی و متمایل به پس رفت در این زمینه است. در جداول زیر سنجش و مقایسه محتوای فیلم‌های مورد بررسی آورده شد است.

جدول ۵-۱. سنجش بعد مصرف فرهنگی

نقش به دانشگاه	زنان	استفاده از فضا	فصلی	دستی	خط	فصلی	ریشه	کلا	روزنامه	موسیقی	سینما	تئاتر
هم نفس									/			
جدایی نادر از سیمین									/	/		
بنفشه آفریقایی									/			

فیلم «هم نفس» بر روی روابط انسانی و احساسی تمرکز بیشتری دارد و به مسائل فرهنگی دیگر مانند روزنامه، کتاب و رسانه‌ها نمی‌پردازد. در مقابل، فیلم جدایی نادر از سیمین رویکردی به واقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی ایران دارد و شخصیت‌ها به رسانه‌ها و فرهنگ روز توجه نشان می‌دهند. همچنین، فیلم «بنفشه آفریقایی» به خوبی فرهنگ و هنر را به تصویر کشیده و به تأثیرات آن در زندگی شخصیت‌ها، به ویژه در بُعد زنانگی، توجه دارد.

نتایج این تحلیل نشان‌دهنده این است که هر فیلم چگونه به ابعاد مختلف مصرف فرهنگی پرداخته و این ابعاد می‌توانند به بیننده بازتابی از جامعه و فرهنگ ایران را القا کنند. این موضوعات به ما کمک می‌کند تا تحلیل بهتری از پیوستگی‌های فرهنگی و اجتماعی در فیلم‌ها به دست آوریم و درک عمیق‌تری از جامعه ایرانی پیدا کنیم.

نهایتاً، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، مطالعه روزنامه در هر سه فیلم بخشی از محتوا را تشکیل می‌دهد، اما سایر مولفه‌های فرهنگی در این آثار نادیده گرفته شده است. این نکته نیازمند توجه و بررسی بیشتری در تحلیل‌های آینده است، چرا که می‌تواند ابعاد مهمی از زندگی اجتماعی و فرهنگی ایرانیان را نمایان کند.

جدول ۵-۲. سنجش بعد نگرش به خانواده

نام فیلم	زندگی مجردی	هم خانگی	تعهد به خانواده	تقسیم کار در منزل	الگوی تصمیم‌گیری سنتی	الگوی تصمیم‌گیری مدرن	روابط گرم خانواده	روابط سرد خانواده	تلاش برای حفظ خانواده	اعتیاد در خانواده
هم نفس			//		/		//		///	
جدایی نادر از سیمین			//						//	
بنفشه آفریقایی			///		///	/	///		///	

سنجش بعد نگرش به خانواده در فیلم‌های «هم نفس»، «جدایی نادر از سیمین» و «بنفشه آفریقایی»: در فیلم «هم نفس»، روابط خانوادگی به طور متوسط ارزیابی می‌شود و نشان‌دهنده یک نوع رابطه غیررسمی است. این فیلم همچنین نشان می‌دهد که شخصیت‌ها به روش‌های مدرن در اتخاذ تصمیمات رو می‌آورند. روابط گرم خانواده در این فیلم با نمره بالایی توصیف شده که حاکی از نزدیکی عاطفی بین اعضا است.

در مقابل، فیلم «جدایی نادر از سیمین» به روابط سرد خانوادگی اشاره دارد. با وجود مشکلات کمی که وجود دارد، تنش‌های عاطفی در روابط خانوادگی قابل مشاهده است و این موضوع نشان‌دهنده عدم انسجام عاطفی بین اعضای خانواده است.

فیلم «بنفشه آفریقایی» از نظر تعهد به خانواده و روابط گرم خانوادگی نمره‌های بالایی را دریافت کرده که نشان‌دهنده تعهد عمیق اعضای خانواده به یکدیگر و روابط عاطفی عمیق است. همچنین، میزان تقسیم کار در منزل در این فیلم نمره خوبی کسب می‌کند و این نشان‌دهنده توزیع متوازن کارها بین اعضای خانواده است.

به طور کلی، هر یک از این فیلم‌ها با نگاهی متفاوت به ابعاد خانوادگی، روابط عاطفی و نحوه تقسیم وظایف در زندگی روزمره می‌پردازد و تجزیه و تحلیل آن‌ها می‌تواند درک عمیق‌تری از مسائل اجتماعی و فرهنگی ایران را فراهم کند.

جدول ۳-۵. سطح طبقاتی			
نام فیلم	طبقه مرفه	طبقه متوسط	طبقه پایین
هم نفس	/		
جدایی نادر از سیمین	/	/	/
بنفشه آفریقایی	/		

در دو فیلم «همنفس» و «بنفشه آفریقایی»، تمام جریانات در خانواده‌های طبقه متوسط اتفاق می‌افتند، در حالی که فیلم جدایی نادر به داستان‌هایی بین دو قشر متوسط و پایین جامعه اشاره دارد.

بحث و نتیجه گیری

در این مطالعه، به بررسی مولفه‌های الگوی مطلوب اسلامی-ایرانی در فیلم‌های دارای ژانر خانوادگی در دوره‌های مختلف پرداخته شده و ابعاد مصرف فرهنگی، سنجش اوقات فراغت، سنجش بعد نگرش ذهنی با شاخص‌های مشخص، سنجش نگرش اعضای خانواده و طبقه‌بندی اقتصادی خانواده در فیلم‌های مورد نظر مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج به‌دست آمده به شرح زیر است:

- مصرف فرهنگی: در هر سه فیلم، مطالعه روزنامه به‌عنوان یک مولفه ثابت در مصرف فرهنگی مشاهده می‌شود.
- تلاش برای حفظ خانواده: در هر سه فیلم، تلاش برای حفظ خانواده و تعهد به آن به عنوان مهم‌ترین بعد نگرش به خانواده به تصویر کشیده شده است.
- طبقه اقتصادی: در هر سه فیلم، داستان اصلی در خانواده‌ای از طبقه متوسط رخ می‌دهد. با این حال، در فیلم جدایی نادر از سیمین، هر دو خانواده به تصویر کشیده شده و این دو خانواده در داستان در نقطه مقابل هم قرار دارند.
- این نتایج به روشنی نشان‌دهنده چگونگی تصویرسازی خانواده در سینمای ایرانی است و بر نقش تأثیرگذار فرهنگ، ارزش‌های اخلاقی و معانی اجتماعی تأکید می‌کند. علاوه بر این، این تحلیل‌ها می‌توانند به پژوهشگران و علاقه‌مندان به فهم عمیق‌تری از دینامیک‌های خانوادگی و اجتماعی در بستر سینما و فرهنگ کمک کنند.

محدودیت ها: پژوهش حاضر با چالش‌هایی مواجه بوده است، به‌ویژه به دلیل فقدان مؤلفه‌های ثابت و مشخص برای بررسی مفهوم خانواده، که باعث محدودیت در تحلیل‌های عمیق‌تر و جامع‌تر شد. بیشتر تمرکز این مطالعه به جنبه‌های زبان‌شناسی معطوف شده و به همین دلیل، روش‌شناسی به کاررفته در این تحقیق برای نخستین بار با همکاری اساتید راهنما و مشاور تدوین شده و در رشته ارتباطات به کار گرفته شده است. از آنجا که تحلیل‌های انجام‌شده به‌طور کامل نتوانسته است تمامی ابعاد مفهوم خانواده را در سینمای بعد از انقلاب پوشش دهد، پیشنهاد می‌شود مطالعات و پژوهش‌های آینده بتوانند به توسعه و گسترش درک ما از این مفهوم بپردازند. این پژوهش‌ها می‌توانند با استفاده از روش‌های کمی و کیفی و همچنین رویکردهای آینده‌پژوهی انجام شوند تا رویکردهای جدید در زمینه تحلیل خانواده در سینما را مورد بررسی قرار دهند.

از جمله پیشنهادات مشخص برای آینده عبارتند از:

- تحلیل ساختاری مفهوم خانواده در سینمای کشورهای مسلمان: این مطالعه می‌تواند به درک عمیق‌تری درباره چگونگی تصویرسازی خانواده در کشورهای مسلمان بپردازد و نقاط قوت و ضعف نمایش‌های خانوادگی مختلف را شناسایی کند.
 - تحلیل تطبیقی مفهوم خانواده در سینمای کشورهای مسلمان و هالیوود: بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود در شیوه‌های نمایش خانواده در دو فرهنگ مختلف به ما این امکان را می‌دهد که تأثیرات فرهنگی و اجتماعی بر تصویر خانواده را بهتر درک کنیم.
 - بررسی تطبیقی فرایند مفهوم خانواده در سینمای ایران و هالیوود: انجام این تحلیل می‌تواند به روشن شدن نحوه تغییر و تحول مفهوم خانواده در دو سینمای متأثر از فرهنگ‌های متفاوت کمک کند و به ما اطلاعات ارزشمندی درباره روابط خانوادگی، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی ارائه دهد.
- در مجموع، انجام این پژوهش‌ها می‌تواند درک ما از تصویر خانواده در سینما را عمیق‌تر کند و به تحلیل گسترده‌تری در این زمینه منجر شود.
- تعارض منافع:** به گفته نویسنده، این مقاله هیچ تعارض منافع ندارد.
- تأیید اخلاق پژوهش:** از آنجایی که این مطالعه از روش تحلیل مستند استفاده می‌کند و شامل شرکت‌کنندگان انسانی نیست، تأیید اخلاق لازم نیست.
- منابع مالی:** تحقیقات جاری از یک پایان‌نامه دکتری تخصصی استخراج شده و بدون حمایت مالی انجام شده است.
- سپاسگزاری:** در پایان از اساتید محترم که ما را در نوشتن این مقاله یاری داده اند تشکر می‌کنیم ضمناً از منتقدین سینما جناب آقای دکتر مرادی و دکتر اسکندری که در کل مسیر نوشتن مقاله همراه بودند سپاسگزاریم.

References

- Aqababae, E., & Khademolfogharai, M. (2016). Representation of women and intra family relationships in Iranian movies of 2000s. *Journal of Woman in Culture and Arts*, 8(2), 171-192. <https://doi.org/10.22059/jwica.2016.60313>
- Azad Aramaki, T. (2018). *Sociology of Iranian Family*. Samt Publications .
- Erfanmanesh, I., & Sadeghi Fasaei, S. (2016). Representation and CDA & Lacanian discourse analysis of Daesh's family pattern in the cyber space. *Journal of Culture-Communication Studies*, 17(35), 33-51. <https://doi.org/10.22083/jccs.2016.42517>
- Giddens, A. (2018). *Sociology* (M. Sabouri, Trans.). Ney .
- Kabiri, A. (2023). Representation of female subject in home cinema (Case study: Mannequin series). *Sociology of Culture and Art*, 5(2), 36-54. <https://doi.org/10.22034/scart.2023.62794>
- Karevani, A., Kaveh, M., & Yousefvand, S. (2023). Discourse analysis of family representation in Mikael series. *Sociology of Culture and Art*, 5(1), 45-60. <https://doi.org/10.22034/scart.2023.62513>
- Poolae, A. (۲۰۲۴). Transformations of Family During the COVID-19: A Phenomenological Study in Tehran *Islamic-Iranian Family Studies Journal*, 4(2), 17. <https://doi.org/10.71558/iifsj.2024.1119566>
- Rojak, C. (2011). *Cultural Studies* (P. Alavi, Trans.). Saniyeh .
- Romano, L. (2017). Family education and consumption of cinema in the 1950s between north and south of Italy. *Rivista di Storia dell'Educazione*, 4(2), 69-88. <https://rivistadistoriadelleducazione.it/index.php/rse/article/view/8121>
- Sadeghi Fasaei, S & Erfanmanesh, I. (2013). A Study on status and discourse analysis of social theorizations from a desirable family pattern in Iran. *Women's Strategic Studies*, 15(58), 7-48. <https://doi.org/20.1001.1.20082827.1391.15.58.2.5>
- Segalen, M. (2014). *Sociology of family history* (H. Eliyasi, Trans.). Markaz .
- Taghavi, S. M., & Aslani, Shahnaz. (2017). Investigating the relationship between media consumption, religiosity, and family values: A case study of Semnan city. *Social-Political Research on Women and Family*. ۲۴ (۲), SID. <https://sid.ir/paper/509937/fa>
- zoghi, I., Fatholahzadeh, M., & solgi, m. (2022). Exploring the Effect of lived experience of the Iranian-Islamic lifestyle on the emotional atmosphere of the family from the perspective of young married women. *Islamic-Iranian Family Studies Journal*, 2(2), 42-57. <https://doi.org/10.30495/iifs.2022.695082>